

משרד הביטחון
אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המוזיאונים

קירות מדברים ברשת

אגף משפחות, הנצחה ומורשת -
יחידת המוזיאונים

גליון מס' 4

תשרי התשע"ט, ספטמבר 2018

קוראים נכבדים,

ערב ראש השנה והחגים הקרבים הם הזדמנות לסכם את השנה החולפת ולהביט קדימה.

במהלך השנה החולפת שקדנו כולנו, עובדי יחידת המוזיאונים, באופן ממוקד ורחב להעמיד חוויית מבקר מרתקת, מושכת ומעניינת למבקרים במוזיאוני משרד הביטחון הפרושים מצפון ועד מרכז, ומספרים את סיפורי המחתרות, השומר, ההעפלה, והגדודים העבריים וכן אוסף פריטי צה"ל ומערכת הביטחון.

ארבעה אירועים מרכזיים ליוו אותנו במהלך השנה ותפסו חלק נכבד מעבודתה של היחידה:

- חנוכת המוזיאון הנייד ("מוזיאונע") במעמד שר הביטחון, סגן השר וצמרת המשרד כולה;
- פתיחת תצוגת הגדודים העבריים במלחמת העולם הראשונה במוזיאון בית הגדודים בשנת ה-100 לגדודים העבריים בארץ ישראל, במעמד ראש הממשלה ורעייתו וסגן שר הביטחון.
- טקס לציון 70 שנה לפריצה לכלא עכו במוזיאון אסירי המחתרות עכו, במעמד ראש הממשלה ורעייתו.
- שבוע המורשת במשרד הביטחון שבו השתתפו ונהנו עובדי המשרד וחיילי צה"ל בשלושה מוקדים שונים.

בד בבד נמשך שיתוף הפעולה עם עמיתים מהארץ ומהעולם:

בימים אלה שבהם העלון מודפס, אנו מקיימים בשיתוף "העמותה להיסטוריה צבאית" את הכנס הבין-לאומי ה-44 להיסטוריה צבאית, אשר אליו יגיעו נציגים מכל העולם וידונו בנושא לידתן של מדינות חדשות וקריסתן של אימפריות ותיקות.

בחג הסוכות הקרוב נקיים ערב מיוחד ומרגש בנושא "כוחות המגן - מהמחתרות ועד צה"ל", במסגרת "פסטיבל מספרי סיפורים" של יוסי אלפי בתיאטרון גבעתיים.

גיליון זה בא להציג רק חלק מהעשייה הרבה בכל אחד משנים-עשר מוזיאוני היחידה הפזורים ברחבי הארץ. אני מזמין אתכם לבוא ולחגוג אתנו בכלל, ובמהלך חגי תשרי בפרט, וליהנות משלל הפעילויות המגוונות המוצעות לכל המשפחה. בתקופה זו יהיו חלק מהמוזיאונים פתוחים בימי שני עד 20:00 וגם בימי שישי. תוכלו להתעדכן באתר המשרד.

בתודה והערכה עמוקה אני מאחל לעובדי היחידה ובני משפחותיהם, לעובדי המשרד ולכל בית ישראל, שנה טובה וחג שמח, שנה של התחדשות והתפתחות מוזיאולית.

**שלכם,
שלומי מעין
מנהל יחידת המוזיאונים**

גיליון מס' 4
תשרי התשע"ט, ספטמבר 2018

חברי מערכת:

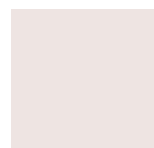
- ד"ר עפר בורד
- יוסי קיסטר
- שרה סויסא
- חני שחר פישמן
- ערן מוזס
- רחל סילקו
- סל גרינברג

עריכה לשונית: משה אור
עיצוב גרפי: זאב אלדר

מה בחוברת

- מוזיאון אסירי המחותרות עכו
הטקס הממלכתי לציון 70 שנה לפריצה לכלא עכו
- עמ' 4
- מוזיאון בית הגדודים
טקס החנוכה של תצוגת הגדודים העבריים
- עמ' 6
- מוזיאון בית "השומר"
"שכנים בגליל" – פרויקט חדש במוזיאון בית "השומר"
- עמ' 7
- מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל
שר הביטחון יצחק רבין בטקס פתיחת מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל
19 באפריל 1988
- עמ' 8
- מוזיאון האצ"ל
קופסת הגפרורים שהצילה את חייו של לוחם האצ"ל נמסרה למוזיאון האצ"ל
- עמ' 9
- מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)
גלגולו של דגל – כיצד הופך פריט למוצג מוזיאלי?
- עמ' 10
- מוזיאון אסירי המחותרות ירושלים
הטקס לציון 78 שנה לפטירתו של זאב ז'בוטינסקי היה בסימן
"דמות האישה בעיני ז'בוטינסקי"
- עמ' 11
- מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
שנהיה לראש וגם לזנב – ראש השנה לכלבנות ב"הגנה"
- עמ' 12
- מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
60 שנה לרכש הצוללות - רעיון נועז מדי או "פנטזיה חסרת סיכוי"
- עמ' 13
- מוזיאון הפלמ"ח
חודש יולי "בסימן ההעפלה"
- עמ' 14
- מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר)
נוער במחתרת לוחמי חירות ישראל (לח"י)
- עמ' 15
- מוזיאונע
האוטובוס המשריין של הר הצופים שופץ והותאם למוזיאון נייד
- עמ' 16
- מפת המוזיאונים
- עמ' 17
- פרטי קשר מוזיאונים
- עמ' 18

הטקס הממלכתי לציון 70 שנה לפריצה לכלא עכו

ביום רביעי, כ"א בתמוז תשע"ח (4 ביולי 2018), נערך במוזיאון אסירי המחתרות – ה"הגנה", האצ"ל ולח"י – בעכו הטקס הממלכתי לציון 70 שנה לפריצה לכלא עכו. הטקס היה בשיתוף פעולה בין אגף משפחות, הנצחה ומורשת במשרד הביטחון ומרכז ההסברה, כחלק מאירועי ה-70 למדינה.

בטקס נכחו רה"מ בנימין נתניהו ורעייתו שרה, שרת התרבות והספורט מירי רגב, יו"ר הכנסת יואל-יולי אדלשטיין, השרה לשוויון חברתי גילה גמליאל, ראש עיריית עכו שמעון לנקרי, נשיא בית המשפט המחוזי בחיפה השופט ד"ר רון שפירא ובכירים נוספים.

הטקס כלל דברי פתיחה מפי זאב ז'בוטינסקי הנכד, גאון ראש הממשלה, סרטים, קליפים, קטעי משחק ושירה. חלק מהתוכן הוקרן על חומות המבצר האימתני שבו שכן כלא עכו.

הטקס היה מרשים ובסיומו ערכו ראש הממשלה ורעייתו סיור קצר במוזיאון. ראש הממשלה חתם בספר המבקרים: "כמה מרגש בכל פעם שאנו מבקרים במקום המסמל את המרד והגאולה של עמנו".

על הפריצה לכלא עכו

עם כינון שלטון המנדט הבריטי בארץ-ישראל הסבו הבריטים את מבצר עכו לבית כלא מרכזי לצפון הארץ, שבו נכלאו עם השנים מאות מחברי ה"הגנה", האצ"ל ולח"י לצד אסירים פליליים רבים, ערבים ויהודים. במאורעות תר"ף (1920) נכלא בכלא עכו זאב ז'בוטינסקי "בעוון" פעילותו כמפקד ההגנה היהודית בירושלים, ואיתו עוד 19 ממגיני העיר. בראשית שנות השלושים נכלאו בכלא מעפילים "בלתי לגאליים", שהגיעו לארץ בניגוד לחוקי העלייה של ממשלת המנדט. בשנים 1937-1938 נוספו אליהם כ-200 חברי התנועה הרוויזיוניסטית, שנעצרו על פי "התקנות לשעת חירום". בשנת 1939 נכלאו בו 43 חניכים מקורס מפקדי המחלקות של ה"הגנה" ביבנאל, עשרה חברי ה"הגנה" מקיבוץ גינוסר ו-38 חניכי קורס מפקדים של האצ"ל במשמר הירדן. בשנות הארבעים כללו הקבוצות המרכזיות שנכלאו בעכו את "נערי שוני" (האצ"ל), "אסירי ביריה" (פלמ"ח), "אסירי ההתקפה על בתי המלאכה של הרכבת" (לח"י) ו"אסירי חולות בת ים" (האצ"ל).

בכלא עכו בוצעו הוצאות להורג של מי שנידונו למוות בבתי משפט בריטיים מנדטוריים אזרחיים וצבאיים. כאן הועלו לגרדום שלמה בן יוסף, מרדכי שוורץ, דב

גרונר, מרדכי אלקחי, יחיאל דב דרזנר ("רוזנבאום"), אליעזר קשאני, יעקב וייס, אבשלום חביב ומאיר נקר. שמונה חברי אצ"ל וחבר אחד מה"הגנה".

בשנות המנדט היה כלא עכו סמל לשלטון הבריטי שהטיל את אימתו על כל סביבותיו, בהדגישו את עליונות שלטונו על תושבי הארץ, יהודים וערבים כאחד. כסמל לשלטון, היווה הכלא מטרה לחברי האצ"ל שקיוו כי באמצעות הפריצה אליו ושחרור אסירי המחתרות הכלואים בו – אצ"ל ולח"י – הם יפגעו בשלטון הבריטי בצורה סמלית ומעשית גם יחד. ההוצאות להורג בכלא והתקווה לשחרר את הנידונים טרם ביצעו גזר הדין היוו זרז נוסף לתוכניות לפריצה לכלא.

עוד לפני הפריצה לכלא השקיעו אנשי המחתרות הכלואים בו מאמצים רבים כדי להימלט ממנו. תחילה עסקו בחפירת מנהרה בתוך עמוד גדול בתא מספר 28, שבו שכנו אסירי האצ"ל ולח"י, ישר לתוככי שרידי המבצר הצלבני. בראש מתכנני הבריחה עמד איתן לבני ("ירוחם"), מפקד המבצעים של האצ"ל, שהיה אף הוא כלא במתחם.

לאחר שהתברר כי החפירה אינה מובילה אל מחוץ לתחומי הכלא, הסיקו האסירים כי אפשרות המילוט היחידה היא בתקיפה של כוחות האצ"ל מבחוץ, שיסתייעו באסירים שיפעלו מבפנים. המסר הועבר מתוך הכלא למפקד האצ"ל מנחם בגין, שבחן ואישר את הפעולה. כמה ימים לפני הפעולה נערכו כוחות האצ"ל בבסיס האימונים המחתרתי במבצר שוני שלידי בנימינה לתכנון הפעולה המורכבת והכנתה. האסירים הבריוו אל מתכנני ההתקפה את הפרטים לגבי סדרי המשמרות בתוך הכלא ואילו מפקדת האצ"ל אספה מבחוץ ידיעות על סידורי האבטחה, דרכי הגישה, אופן הנסיגה והמילוט וכן את תוכנית המבצר. במסגרת ההכנות לפריצה הוברחו לתוך הכלא חומרי נפץ ואמצעי חבלה. כן הוכנו כלי נשק במחסני האצ"ל לשימוש בעת הפעולה, וטנדרים וג'יפ הוסוו ככלי רכב של יחידת הנדסה בריטית. כמו כן הוסכם בין המפקדות של האצ"ל ולח"י כי מספר המשתחררים מבין אסירי שני הארגונים יעמוד על 41, בהתאם למספר מקומות המסתור שניתן היה להכין מראש.

במועד הפריצה, י"ד באייר תש"ז (4 במאי 1947) בשעה 14:00, יצאה מבסיס שוני יחידה ממונעת של האצ"ל. מפקד הפעולה היה דב כהן (גונדר "שמשון"). חוליה של אנשי האצ"ל בפיקודו של סגן מפקד הפעולה, דב סלומון, נכנסה למתחם

קהל המזמנים, וותיקי המחותרות
ובני משפחותיהם

י"ד הכנסת יואל-יולי אדלשטיין, ראש הממשלה בנימין נתניהו ורעייתו שרה, שרת התרבות והספורט מירי רגב

אנשי האצ"ל ו-7 אנשי לח"י.

הפריצה לכלא עכו זכתה לתהודה רבה בעולם. העיתונות העולמית תיארה כיצד המחותרת היהודית הזעירה הצליחה לחדור ל"בסטיליה" הבריטית, שהייתה בלב אזור ערבי עוין ונחשבה לבלתי חדירה. הפגיעה במוניטין ובלגיטימיות של שלטון המנדט הבריטי בארץ-ישראל בקרב דעת הקהל העולמית הייתה רבה ובלתי הפיכה.

כיום ברור כי הפריצה לכלא עכו הייתה אחת הפעולות המשמעותיות במסגרת מאבק המחותרות להקמת המדינה.

כתבו: ערן מוזס ועפר בורד

החמאם הטורקי שהיה לו קיר משותף עם הכלא. במסווה של טכנאי טלפון הטמינו חברי החוליה מסענים סמוך לחלונות האגף הדרומי של הכלא. בינתיים התפרשו כוחות התקיפה והמילוט סביב הכלא. באותה עת שיחקו האסירים בכדור-יד כדי למשוך את תשומת ליבם של הזקפים שהיו ממוקמים על הגגות.

בשעה 16:22 של אותו יום ראשון החריד פיצוץ עז את כותלי בית הסוהר. היה זה האות לתחילת הפעולה. 41 הבורחים רצו לעבר מסדרון השומרים הדרומי ובדרכם פוצצו שני שערים נעולים. במסדרון האפוף עשן איתרו הנמלטים את נקודת הפריצה, אותם שני חלונות שהכוח הפורץ פוצץ בעבורם. משם קפצו אל גג החמאם הטורקי וממנו אל הרחוב. ברחוב כיוונו אנשי האצ"ל, מחופשים לחיילים בריטים, את הבורחים לעבר רכבי המילוט שיצאו לכיוון היישוב נחלת ז'בוטינסקי שלידי בנימינה. באותה עת, הציתה קבוצת אסירים שנשארו בכלא את הכניסה ל"רחבת הטילים" ויצרה חומת אש, שמנעה מן הסוהרים והשומרים להתקרב למסלול הבריחה. כמו כן, הטילו האסירים רימוני הלם לעבר הגג במטרה לנטרל את הזקפים שעל הגגות. בקרב שהתפתח מחוץ לתחומי הכלא עם כוחות משטרה וצבא בריטים, שנחלצו לעצור את הבריחה, נהרגו שלושה מאנשי הכוח הפורץ ושישה מהבורחים: דב כהן, נסים לוי וזלמן ליפשיץ - מן הכוח הפורץ; חיים אפלבוים, מיכאל "מייק" אשבל, נסים בגאדו, גרשון גרדובסקי, שמשון וילנר ושמעון עמרני - מן הבורחים.

שמונה מן הבורחים נתפסו, חלקם פצועים, וכן נתפסו חמישה מהכוח הפורץ. שלושה מבין אנשי הכוח הפורץ, שנשפטו בבית דין צבאי בריטי על השתתפותם בפריצה, נידונו למוות והוצאו להורג בכלא עכו: יעקב וייס, אבשלום חביב ומאיר נקר.

בסך הכול הצליחו להימלט מן הכלא בעקבות הפריצה למבצר עכו 27 אסירים: 20

טקס החנוכה של תצוגת הגדודים העבריים

השנה מלאו 100 שנים להשתתפותם של הגדודים העבריים במערכה על ארץ-ישראל במלחמת העולם הראשונה (1918-2018).

לציון אירוע זה חודשה תצוגת הקבע של הגדודים העבריים במוזיאון.

התצוגה מביאה את פרשת הגדודים העבריים באמצעות שילוב בין טכנולוגיה עכשווית, צילומים היסטוריים ומוצגים מקוריים, שחלקם נחשפים כאן לראשונה.

את התצוגה אצרו עובדי מטה יחידת המוזיאונים ומוזיאון בית הגדודים המשתייכים לאגף משפחות, הנצחה ומורשת במשרד הביטחון.

העיצוב והביצוע: חברת בת-שבע גרפיק ארט בע"מ.

ביום שלישי, ו' בתמוז תשע"ח (19 ביוני 2018), נערך בבית הגדודים טקס חנוכת התצוגה, שהוכן בידי עובדי האגף בניצוחה של מירי מנחם, ראש היח' לקשרי משפחות וקשרי חו"ל ביחידה להנצחת החייל. הטקס, שהיה חלק מאירועי חגיגות ה-70 למדינה, נערך במעמד ראש הממשלה בנימין נתניהו ורעייתו שרה, סגן שר הביטחון הרב אלי בן דהן, הנספחת הצבאית בשגרירות בריטניה קולונל רוני וסטרמן ובכירים נוספים. כמו כן השתתפו בטקס בני משפחות של יוצאי הגדודים העבריים ממושב אביחיל ומחוצה לו.

בתום גזירת הסרט לתצוגה הוזמן הקהל לטקס מרגש שכלל את נאום ראש הממשלה, דברים מפי סגן שר הביטחון, קטעי משחק ושירה בביצוע תיאטרון צה"ל ולהקת חיל החינוך, סרט ייחודי על ביקורן של משפחות צאצאי גדודאים בתצוגה המחודשת ודברים מפי נינו של אחד הגדודאים המשרת כיום כמפקד בחיל הים.

בתום סיור שערכו ראש הממשלה ורעייתו בתצוגה המחודשת, כתב ראש הממשלה בספר המבקרים "תודה על הסיור המרגש באבן היסוד של צבא ההגנה לישראל. הגדודים העבריים המופלאים חידשו את מורשת הלחימה והגבורה של עם ישראל".

הגדודים העבריים

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה נולד הרעיון להקים כוח צבאי יהודי שייטול חלק פעיל בשחרורה של ארץ-ישראל משלטון הטורקים, וכך יחזק את התביעה הציונית על ארץ-ישראל במסגרת המשא ומתן שיתנהל לאחר המלחמה.

הרעיון התגשם לבסוף בדמות הגדודים העבריים שפעלו במסגרת הצבא הבריטי, ואליהם התנדבו צעירים יהודים ממצרים, אנגליה, ארצות הברית, קנדה, ארגנטינה וארץ-ישראל.

המתנדבים התגייסו ממניעים מגוונים והחזיקו במסורות שונות, אך עד מהרה התברר כי די בזהותם היהודית ובמטרה הלאומית המשותפת - שחרור ארץ-ישראל - כדי ללכדם ליחידה אחת.

בגדודים התפתחה מסורת צבאית עברית. כל המונחים והפקודות, וכן סדר היום,

יהודים העבריים הורישו אהלה' סגל (כבוד של הנפה, טיקוב והדרכה, אשר עיצב את דממה, יוק את שורמיה אממה, לאומית צבאית, הדריך את גבריה באומה ובידע צבאי, והביא בסוף הדריך למשג האוז שמאנו צמא ופלה צבא ההלה' אשלא").

רב-אלוף יעקב דורי, חייל בגדוד העברי ה-40 והרמטכ"ל הראשון של צה"ל

תורגמו לעברית. חיילי הגדודים נאבקו על הסמלים העבריים המיוחדים ובסופו של דבר זכו לענוד את סמל המנורה ובו הסימסה "קדימה".

ארבעה גדודים עבריים הוקמו במהלך המלחמה. הראשון היה "גדוד נהגי הפרדות של ציון", שהשתתף במערכת גלפולי, ולאחריו הוקמו שלושה גדודי חי"ר: גדוד קלעי המלך ה-38, ה-39 וה-40, שיועדו להצטרף למערכה לכיבוש ארץ-ישראל. גדוד נוסף הוקם לאחר סיום המלחמה ונשא את השם העברי "הגדוד הראשון ליהודה".

מובילי חידוש רעיון הצבא העברי אחרי אלפיים שנה, זאב ז'בוטינסקי ויוסף טרומפלדור, ראו בהשתתפותם בשחרור ארץ-ישראל מידי השלטון הטורקי משימה לאומית. אליהם הצטרפו במהלך המלחמה אישים נוספים ובהם דוד בן-גוריון - לימים ראש הממשלה ושר הביטחון הראשון, יצחק בן-צבי - לימים נשיא המדינה השני ויעקב דורי - לימים הרמטכ"ל הראשון של צה"ל.

התצוגה החדשה מספרת את סיפורם של מובילי רעיון הגדודים ומפקדיהם, ביניהם לויטנט-קולונל ג'ון הנרי פטרסון וקולונל אליעזר מרגולין, לצד סיפוריהם של חיילים מן השורה, ומביאה היבטים שונים מהגיוס לגדוד, חיי הצבא, ההשתתפות במערכה וההווי בגדודים.

כמו-כן עוסקת התצוגה במשמעות הצבאית שנודעה לגדודים, בסמליותם ובתרומתם להתפתחות כוח המגן העברי.

כתבה: רחל סילקו

מוזיאון בית "השומר"

7

תלמידי ביה"ס "קורצ'אק" מקריית שמונה ותלמידי ביה"ס "עלי גבעה" מכפר גלעדי משחקים ופועלים יחד במדשאה שליד בית "השומר"

"שכנים בגליל" - פרויקט חדש במוזיאון בית "השומר"

בהמשך, כל בית ספר אירח אצלו את בית הספר השני. התלמידים עצמם הכינו פעילות מגוונת, וקיבלו את חבריהם בפנים מאירות ובגאווה מקומית. בסוף התהליך, ערכנו מפגשי סיכום בבתי הספר.

שני בתי הספר ראו בתהליך חשיבות עליונה וידעו לציין את הנאתם של התלמידים מהמפגשים. בשלב זה של השנה, אנו עורכים פגישות עם מנהלי ומנהלות בתי ספר נוספים באזור, על מנת שנוכל להרחיב את הפרויקט לקהל תלמידים נוסף.

כתבה: בת ארז יוגב

במהלך השנה הנוכחית, יזמנו במוזיאון בית "השומר" את הפרויקט: "שכנים בגליל". מטרת הפרויקט היא לערוך הכרות בין תלמידי בתי הספר הקיבוציים באזור, לבין תלמידי בתי הספר בקריית שמונה.

בשלב הראשון, יצאנו לדרך במערכת מפגשים ראשונה, בין ביה"ס "קורצ'אק" בקריית שמונה, לבין ביה"ס "עלי גבעה" בכפר גלעדי. בכל בית ספר כשלעצמו נערכו שני מפגשי הכנה, בהם דובר על סטריאוטיפים, חשש מהאחר, ופגישה בין אנשים שלא מכירים זה את זה. אחר כך, הוזמנו שני בתי הספר למתחם המוזיאון, ועברנו יחד, מפגש חווייתי בקבוצות מעורבות, של משימות בסגנון פעילות (O.D.T (Out Door Training): פעילות הנערכת מחוץ למוזיאון, ודורשת שיתוף פעולה ועבודת צוות.

מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל

מימין לשמאל: יצחק שחק, מאיר מאיר, יצחק רבין, שלמה להט (צ'יץ)

שר הביטחון יצחק רבין בטקס פתיחת מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל 19 באפריל 1988

הרבים את אקדחו, שהיה שייך בעבר לשומר המיתולוגי אלכסנדר זייד (1886-1938), ממקימי "בר גיורא", "השומר", ו"אגודת השומרים". האקדח ניתן ליצחק רבין בשעתו בידי ותיקי ארגון "השומר", כאות הוקרה על תרומתו לביטחון ישראל.

השר ומלוויו חלפו על פני מוצגים רבים. במיוחד התעכבו והעלו זיכרונות ליד שלושה פריטים: ה"נפוליונצ'יק", ה"דידק'ה" וה"קוקראצ'ה", כלי נשק שהיו בידי כוחותינו במלחמת העצמאות, מוצגים שעד היום ניתן לראותם במוזיאון.

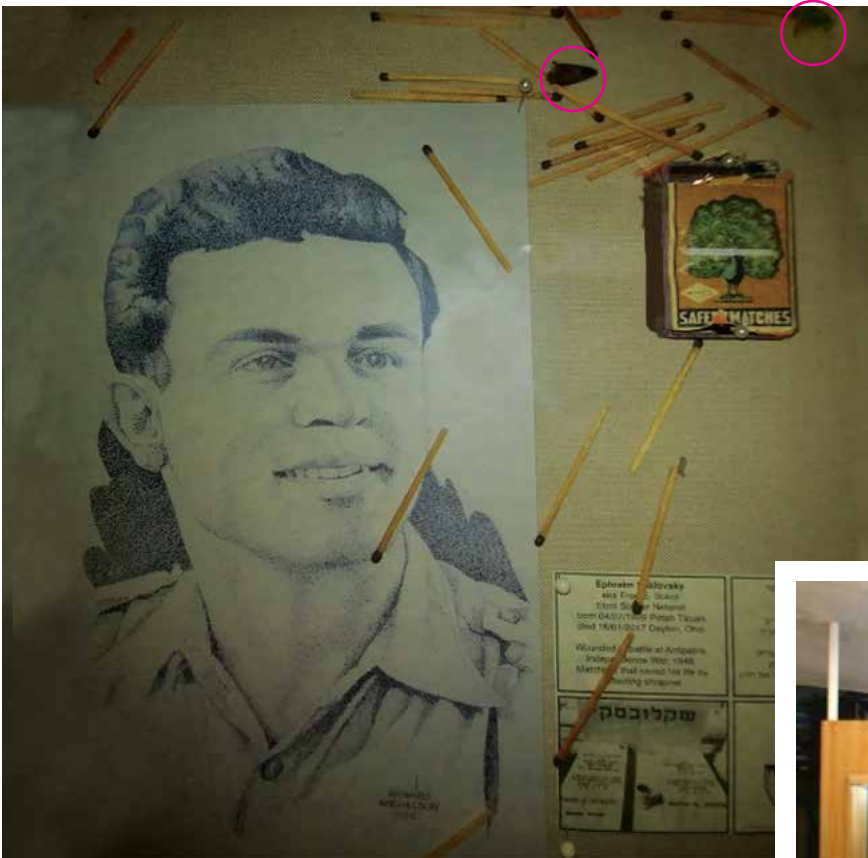
הסיור ההיסטורי של פתיחת המוזיאון - היום לפני שלושים שנה, נחתם בביקור מרגש של שר הביטחון ומלוויו בביתן שרי הביטחון והרמטכ"לים. מאז נוספו לביתן זה מוצגים ואוספים רבים של שרי ביטחון ורמטכ"לים ששירתו את מדינת ישראל וצה"ל ותרמו את תרומתם לחישול כוחה של מדינת ישראל ולעוצמתו של צה"ל.

"אשליות של שקט אינן מלוות אותנו בחג העצמאות ה-40 למדינה. המבט שלוח קדימה, תוך ביטחון בעצמנו, אך בלי אשליות שהגענו אל המנוחה והנחלה". דברים אלה אמר שר הביטחון יצחק רבין בטקס פתיחת מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל במתחם תחנת הרכבת לשעבר של יפו, ביום ב' באייר תשמ"ח (19 באפריל 1988). על הקמתו של המוזיאון החליט, עוד בשנת 1959, ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן גוריון, במטרה להמחיש את התפתחות הכוח העברי ואת מלחמתו של עם ישראל על קיומו בארצו.

בטקס הפתיחה נכחו גם השר מרדכי (מוטה) גור, ראש עיריית תל-אביב-יפו מר שלמה להט (צ'יץ), הרמטכ"ל רב-אלוף דן שומרון, אלופי צה"ל בעבר ובהווה, עובדי יחידת המוסיאונים של משרד הביטחון ואורחים.

במהלך הסיור הופתע שר הביטחון ורמטכ"ל צה"ל לשעבר לראות בין המוצגים

תמונתו של אפרים שקולובסקי. מימין קופסת הגפרורים ומעליה (מצד שמאל ומצד ימין למעלה - מוקפים בעיגול אדום) רסיסי הכדור.

קופסת הגפרורים שהצילה את חייו של לוחם האצ"ל נמסרה למוזיאון האצ"ל

נפצע קשה באותו קרב ומת מפצעיו כמה ימים לאחר מכן. שנים-עשר יום לאחר הקרב הראשון, ב-11 ביולי 1948, נערך מבצע "בתק", בד בבד עם מבצע "דני", ומטרתו הייתה כיבוש אזור מגדל צדק, המחצבות וראש העין. גדוד 32 של חטיבת "אלכסנדרוני" כבש את מגדל צדק ועמד בהצלחה מול התקפות הנגד של הכוחות העירקים. העירקים פינו את ראש העין והניחו חומרי נפץ במכון שאיבת המים. כוחות "אלכסנדרוני" הצליחו לנטרל את המטענים ולמנוע את הריסת מפעל השאיבה החשוב.

אפרים שקולובסקי, שכינויו באצ"ל היה "החייל נתנאל", היה אחד מלוחמי האצ"ל שנפצעו בקרב הראשון. כדור שנורה לעברו פגע בחזהו וגרם לפציעתו. החובש שטיפל בו גילה להפתעתו כי הכדור לא פצע אותו אנושות בזכות קופסת גפרורים שהייתה בכיס חולצתו וגרמה להסתת הכדור מליבו.

קופסת הגפרורים המחוררת עם רסיסי הכדור נמסרה למוזיאון האצ"ל למשמרת.

כתב: שלמה דור

משפחתו של אפרים שקולובסקי ז"ל, תרמה למוזיאון האצ"ל בתל-אביב קופסת גפרורים שהצילה את חייו במהלך הקרב על ראש העין בשנת 1948. ביום כ"א באייר תש"ח (30 במאי 1948) תקפו כוחות האצ"ל במסגרת שיתוף הפעולה עם ה"הגנה" את הצבא העירקי שהתמקם בראס אל עין (ראש העין). המתקפה החלה בשעה 5:30 בבוקר. האצ"ל תקף בשני כוחות, האחד ממערב והשני מדרום. הכוח הדרומי כבש את מצודת אנטיפטרוס, ומשם המשיך וכבש את מכון המים. המטרה הייתה להבטיח את המשך אספקת המים לירושלים. הכוח המערבי כבש את המחנה הצבאי הבריטי, שדה התעופה ותחנת הרכבת הסמוכים. בפעולה נהרגו חמישה מלוחמי האצ"ל ושניים נפצעו.

למחרת חזר הצבא העירקי בכוחות מתוגברים ובמשוריינים. בראש הכוח עמד חסן סלאמה, מי שהיה מראשי "המרד הערבי" בשנים 1936-1939 ובתקופת מלחמת העצמאות היה סגנו של עבד אל-קאדר אל-חוסייני. מול הכוחות העדיפים ותחת אש כבדה, נאלץ האצ"ל לסגת מראש העין במחיר של 12 הרוגים. חסן סלאמה

מוזיאון האצ"ל בתש"ח

ע"ש עמיחי פאגלין (גידוי')

צבי חפץ לצדו של יוסקה נחמיאס לוחם אצ"ל לשעבר ואיש
עדות במוזיאון, מציגים את הדגל, יוני 2018

צבי חפץ, 1948

גלגולו של דגל - כיצד הופך פריט למוצג מוזיאלי?

משהתפתח סיפורה של "אלטלנה" כפי שהתפתח מול חופי הארץ, ביטלה בהמשך ממשלת פנמה את חסותה על "אוניית הסחר".

עד כה היה ידוע שעל התורן של "אלטלנה" התנוסס דגל פנמה גדול (שאנשי האצ"ל הורידו והחליפו בדגל הלאום מיד עם עגינתה מול חופי הארץ). אך רק מסיפורו של עו"ד חפץ נחשפנו לזה שגם לכל האנשים שהיו על האונייה, חולקו דגלי פנמה קטנים לצרכי הסוואה, שיוכלו להציגם במידה שייתפסו בידי הבריטים.

אך כאן לא מסתיים הסיפור... בשיחה שניהלתי עם שלמה נקדימון לבירור הפרטים ההיסטוריים, נשאלתי לשמו של תורם הדגל. "צבי חפץ", ענית... נקדימון נזכר מיד ששם זה מופיע בספרו, עובדה שלא הייתה ידועה לבעל העדות ולמשפחתו.

"דב גינזבורג וצבי חפץ התגייסו ליחידת האצ"ל בגרמניה. לפני ההפלגה התייצבו בפני מפקדם, דב שילנסקי, בלוויית אדם מבוגר; היה זה אביו של דב גינזבורג. אני בית"ר. כל משפחתי הושמדה בשואה. נותר לי רק בני זה, בן נוסף ואשתי. ז'בוטינסקי חינך אותי לאהבת ארץ-ישראל. קח לך את הקורבן שלי", אמר האב בהצביעו על בנו דב. ניבא ולא ידע מה שניבא. דב עתיד להדהים את מדינת ישראל ארבע שנים לאחר מכן, כאשר ימנע קטל בקרב חניכיו בצה"ל. בעת תפקידו כקצין בצה"ל, ראה כיצד רימון שנצרתו משוחררת נשמט מיד אחד החיילים. דב זינק על הרימון, התרסק יחד עמו והציל את חייליו. מגורל דומה ניצל הצעיר האחר. כף ידו של צבי חפץ נקטעה מפגיעת רימון בעת שאימן חניכים של הגדנ"ע" (נקדימון, אלטלנה, עמ' 125).

מכאן, הוטלו עלי שתי משימות. האחת, לתאם מועד לקיום ריאיון מעמיק עם עו"ד חפץ, עדות שככל הנראה תוכנס למהדורה המחודשת של אלטלנה, ספרו של נקדימון, שעתידי לצאת לאור בחודשים הקרובים. והשנייה, כמובן, להתחיל בהכנות לקליטת מוצג חדש בתצוגת הקבע של המוזיאון.

כתבה: אירנה בוט שצ'רב

בסיפור הזה התשובה היא: במקרה, או ליתר דיוק, בצירוף מקרים מדהים! אפילו היום, במלאת 70 למדינת ישראל, ממשיכים להתגלות חפצים חבויים וסיפורים שטרם סופרו מימי ראשית המדינה, שעבורנו, כמי שעובדים במוזיאון מורשת, מהווים אוצר של ממש. לאחרונה ביקר במוזיאון עו"ד צבי חפץ ודגל קטן בכיסו...

הקשר עמו נוצר דרך אחייניתו, ורד חפץ-כרמי, שבמסגרת עבודתה מקיימת קשרים מקצועיים עם יחידת המוזיאונים.

מדובר בדגל פנמה קטן, שבמשך 70 שנים נשמר בביתו של עו"ד חפץ והנה סיפורו: "נולדתי ב-1933 בעיירה איבייה ליד מינסק. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה ברחתי עם משפחתי לקזחסטן. בתום המלחמה, ביוני 1945, על פי הסכם בין ממשלת פולין לממשלת ברית המועצות, התירו לאזרחי פולין הנמצאים בתחומי בריה"מ לעזוב את מקומות מגוריהם ולשוב למולדתם. כך הגענו לפולין ומשם למחנות העקורים בגרמניה. בגרמניה התגייסתי ללא ידיעת הוריי לארגון הצבאי הלאומי (האצ"ל). במסגרת ה'ארגון', השתתפתי בפעולות שהתאימו לגילי, אך לא ניתן לפרטן מסיבות מובנות... באותה עת, הועברה היחידה שאליה השתייכתי לגולדקופ ליד מינכן ויחד איתה עזבתי את משפחתי. משם הועברה היחידה לצרפת, לנמל פורט דה בוק - שם עגנה 'אלטלנה', אוניית הנשק של האצ"ל עליה עליתי ארצה ביוני 1948. לאחר שהועמסו על האונייה כלי הנשק הפלגנו לארץ-ישראל. אני הייתי הצעיר ביותר על הסיפון. הגענו לארץ ב-21 ביוני לכפר ויתקין ושם ירדנו. ירדתי רק עם הדגל - כל הציוד האישי שהיה לי נשאר על האונייה. הדגל נשאר ברשותי 70 שנים ולאחרונה החלטתי לתרום אותו למוזיאון האצ"ל בתש"ח".

"אלטלנה", אוניית הנשק של האצ"ל, הפליגה תחת דגל פנמה ועל כך מספר שלמה נקדימון בספרו אלטלנה: "דיוויד מייקלס, פרקליט ניו יורק... טיפל ברישומי 'אלטלנה' כנושאת דגל פנמי אצל הקונסול-הכללי של פנמה ביוסטון שבטקסס. הקונסול טרח, כמובן, לדעת פרטים על הנחתת ויעדיה, ואם אפילו חשד שיעדה אינו בדיוק מסחרי - מאומה לא אמר..." (נקדימון, אלטלנה, עמ' 16). ב-1 באוגוסט 1947 הוציא הקונסול רישיון זמני להפעלת "אלטלנה" כאוניית מסחר הנושאת דגל פנמי".

מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים

הטקס לציון 78 שנה לפטירתו של זאב ז'בוטינסקי היה בסימן "דמות האישה בעיני ז'בוטינסקי"

**מיומנה של חברת האצ"ל רחל אוהבת עמי (חבשוש):
"... לא יועילו הדמעות שהזלתי, זה שהלך לא ישוב עוד"**

ביום כ"ט בתמוז תשע"ח (12 ביולי 2018) נערך במוזיאון אסירי המחתרות בירושלים, בשיתוף המועצה הציבורית להנצחת זכרו ופועלו של זאב ז'בוטינסקי במשרד ראש הממשלה, אירוע לציון 78 שנה לפטירתו. השנה עמד האירוע בסימן, "דמות האישה במשנתו של זאב ז'בוטינסקי". יחסו של ז'בוטינסקי לתפקיד הנשים בחברה היה מתקדם מאוד ולא רק ביחס לתקופתו: "מחשיב אני את האישה על הגבר בכל שטח יסודי של חיי הציבור והבית: חוץ מיגיע כפיים גס ופראי, שבו מכריע כוח השרירים, אין תפקיד ומקצוע שלא הייתי מוסר לאישה בעדיף על גבר".

בטקס נכחו מאות ממוקירי זכרו ופועלו של ז'בוטינסקי שנחשפו לנושא מהיבטים שונים. במוזיאון קיימת תערוכה העוסקת בלוחמות המחתרות שנעצרו ונאסרו בכלא הנשים בבית לחם. הלוחמת הראשונה שנשפטה ונכלאה היא חברת האצ"ל רחל

אוהבת עמי (חבשוש). בעת מאסרה בכלא הנשים, בכ"ט בתמוז ת"ש (4 באוגוסט 1940), נודע לה על מות ז'בוטינסקי בארצות הברית. באירוע הקריאה מ"מ רכזת ההדרכה יעל נהרי דברים מיומנה של חברת האצ"ל רחל אוהבת עמי: "מה אוכל לספר? אני היחידה כאן בבית הסוהר המתאבלת בין אלפי מתאבלים על נשיאינו הגדול על הנביא זאב. תקצר ידי מלעשות זאת, גם לא יועילו הדמעות שהזלתי, זה שהלך לא ישוב עוד. הלך הרועה והשאייר עדר שעומד נדהם לבדו במערכה, הלך אותו 'איש הברזל' ולא יראה יותר בתקומת ישראל. נלקח מאיתנו נביא שאת ליבו הקריב בעד העם והמולדת. אותו לביא לא ישאג יותר ומי ימלא את מקומו?"

זכינו ומקומו של זאב ז'בוטינסקי, כמו מקומם של שאר מנהיגי המאבק להקמת המדינה, התמלא ואנו חוגגים כיום 70 שנה להקמת המדינה.

כתבה: יעל נהרי

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

למעלה משמאל: הכלב כעזר וכמגן לרועה העברי – מתוך תצוגת המוזיאון.
למעלה: היטלר עולה לשלטון. עם סיפוחה של אוסטריה מחליט הזוג מנצ'ר לעלות לא"י – מתוך תצוגת המוזיאון.

שיא בעלייה היהודית – מתוך תצוגת המוזיאון

שנהיה לראש וגם לזנב - ראש השנה לכלבנות ב"הגנה"

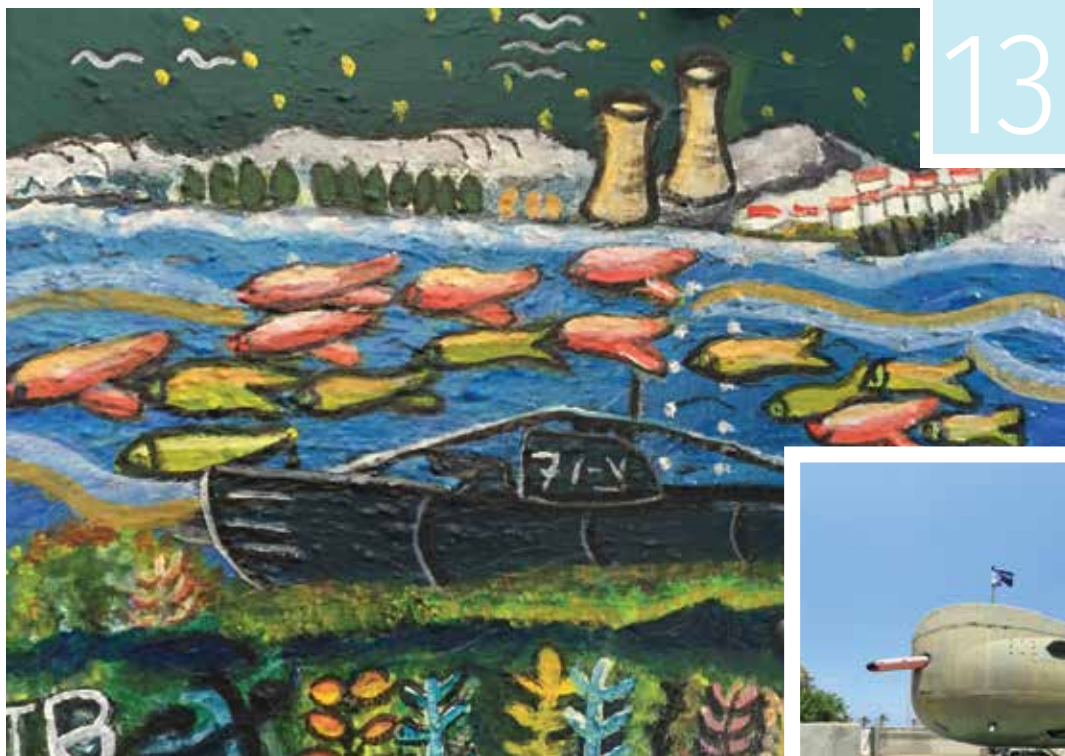
בערב ראש השנה תרצ"ט, ספטמבר 1938, הגיעה לחופי הארץ משפחה מוזרה – זוג חוקרים אוסטרים ואיתם כמה כלבים. היו אלה ד"ר רודולפינה וד"ר רודולף מנצל, כלבנים בעלי שם עולמי, אשר עמדו בקשר קרוב עם היישוב היהודי בארץ שנים רבות קודם לעלייתם. רודולפינה ורודולף, שהקימו בביתם בעיר האוסטרית לינץ מכון פורץ דרך לאימון כלבים ולהכשרת כלבנים, היו ציונים נלהבים – את כלביהם אימנו רק בעברית, והעניקו להם שמות עבריים (כמו "מגי בת השטן").

ספר ההדרכה למאלפי כלבים שכתבו בשנת 1928 תורגם לשפות רבות; וגם הדרכה מעשית למדריכי כלבים הייתה בביתם ומחוצה לו. במהלך שנות השלושים ביקרה רודולפינה בארץ-ישראל וערכה קורסים להכשרת מדריכי כלבים. בקורסים אלה ביגור, בתל מונד ובמקווה ישראל, השתתפו חברי ארגון ה"הגנה", והונח היסוד לשירות הכלבנים הארץ-ישראלי. בשנת 1934 יצאו שניים מחברי ה"הגנה" ללינץ, ללימודים בבית משפחת מנצל למשך שנה, ושבו ארצה עם שני כלבי שמירה ועם ידע רב, כדי ללמד אנשים וכלבים נוספים. ההכשרה נשאה פרי – במהלך גל ההתקפות של "המרד הערבי" (1936-1939), היה הכלב "כלי הנשק החוקי היחיד של היישוב היהודי", כפי שניסחה זאת רודולפינה. כלבי

שמירה הגנו לא רק על שדות מגנבות, אלא גם על החקלאים עצמם, ואף שימשו להעברת הודעות בין יישובים שונים.

במרס 1938, עם סיפוח אוסטריה בידי גרמניה, בא הקץ למחקרם של בני הזוג מנצל באוסטריה. מפקדת האס.אס בעיר לינץ קיבלה פקודה להזמין לעבור ל"מכון הצבאי לכלבי מלחמה". בעזרת סגן מפקד האס.אס בלינץ, שהיה חבר ותיק, ברחו השניים עם כמה מכלביהם, עברו את הגבול, ובספטמבר 1938 הגיעו לחופי ארץ-ישראל. בקריית מוצקין, ליד חיפה, הקימו את המכון למחקר ולאיילוף כלבים בארץ-ישראל – והגשימו בזאת חלום. לצד פעילותו הגלויה, הספורטיבית והמדעית של המכון, פעלו אנשיו כשלוחה של ארגון ה"הגנה". עם קום המדינה, עשר שנים מאוחר יותר, ישולב המכון בצבא ההגנה לישראל. כך הפך הכלב, כפי שכתבה רודולפינה, "לידיד ועזר גם בבניין ארצנו".

סיפורה של הכלבנות העברית שזור בסיפור התפתחות היישוב וה"הגנה", כפי שניתן לראות בסיורים המאורגנים ללוחמי יחידת "עוקץ" מטעם צוות המוזיאון.

אחת מהתמונות בתערוכת סוכות במוזיאון

60 שנה לרכש הצוללות רעיון נועז או "פנטזיה חסרת סיכוי"?

באוקטובר, כבר הוסר הלוט מעל הצוללת הבריטית "ספרינגר" וניתן לה השם "תנין". זו הייתה הצוללת הראשונה בחיל הים הישראלי וכמה חודשים לאחר מכן הצטרפה אליה אחותה "רהב".

יוסף דרור מונה להיות מפקד שייטת הצוללות. על חזונו ועל הלך מחשבתו ניתן

ללמוד מדברים שאותם נשא לפני אנשי הצוללות באחד מערבי היחידה:

"אמש הרהרתי בליבי, מה אומר לכם, אנשיי, ביום זה. והנה בניי הקטנים נתנו מילים בפני: כאשר הרכנתי עצמי מעל מיטת בני לברך אותו בליל מנוחה, פנה אליי ושאל: 'אבא, מי האיש החשוב ביותר בצוללת?' אמרתי, אין איש כזה החשוב ביותר בצוללת, כולנו החשובים ביותר. בידי כל אחד נתון ביטחון הצוללת ושלום כל חבריו. הצוות כולו, כאיש אחד, הוא 'האיש החשוב ביותר בצוללת'. בשעה מאוחרת יותר גחנתי מעל מיטת בתי הקטנה, לנשק את מצחה ולומר 'לילה טוב! והנה אמרה הקטנה: 'אבא, הזקן שלך מריח מצוללות!' (וזאת לאחר שתי מקלחות חמות וקרצוף כל גופי בסבון). אכן, יש לנו, לאנשי הצוללות, ריח מיוחד – תערובת מיוחדת של ריח-ים ולחות של תת-לחץ, סולר ועוד אלפי גוונים של ריחות שונים ומשונים. והבליל הזה הוא שנקרא 'ריח צוללות'. שאלתי את בתי: האם הריח נעים לך? וענתה לי: 'אבא, אני אוהבת את הריח הזה'. את אשר שמעתי מילדיי הבאתי היום לפניכם... כוחנו וגורלנו מצויים בידי הצוות כולו, כאיש אחד, במשמעת, באחוזה ובהבנה הדדית. שנית, לנו ריח מיוחד – 'ריח הצוללות'."

בימי חוה"מ סוכות תשע"ט, תוצג תערוכה מהווי שייטת הצוללות לרגל 60 שנה לרכש הצוללות.

כתבה: רויטל ביהם

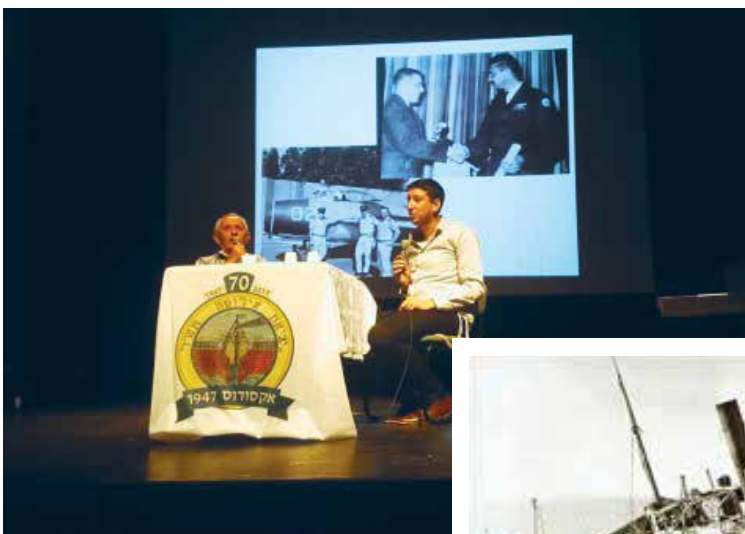
הכנסת צוללות לשירות בחיל הים הישראלי הייתה פרי מחשבתו של רב-סרן יוסף (יוסליה) דרור, איש רב-מעללים. בתקופת המנדט השתתף בפעולות צלילה וחבלה באוניות הגירוש הבריטיות ובמלחמת העצמאות פיקד על יחידת הצוללים בשירות הימי. לאחר המלחמה היה ממקימי הקומנדו הימי.

בסוף שנת 1956 יצא לצרפת ולמד מקציני הצי הצרפתי את יסודות הצלילה והצוללנות. שם הגיע להכרה שחינוי להקים כוח צוללות ישראלי. חיל הים היה אז בנחיתות כמותית ואיכותית ביחס לצי האויב, ודרור ראה בצוללת, בהיותה חשאית ונסתרת, כלי קלאסי ללחימת מעטים מול רבים.

לידתה של שייטת הצוללות הייתה מלווה בקשיים רבים ובאי-אמון. מפקד חיל הים עצמו כינה את הרעיון "פנטזיה חסרת סיכוי". הרעיון היה נועז מדי...

דרור לא יותר וכעבור זמן מה החל הרעיון לקרום עור וגידים. באמצע שנת 1957 הוקם הגרעין הראשון שמנה 28 מתנדבים, אשר התייצבו לקורס הצוללנים הראשון בבה"ד חיפה, אשר כונה "לווייתן". בראשית שנת 1958 נשלחו חניכי הקורס להתאמן בצרפת ובד בבד נעשו מאמצים למצוא מדינה שתאזן למכור צוללות לישראל. באמצע אותה שנה הועלתה הצעה לרכוש שתי צוללות בריטיות מדגם S. שמעון פרס, ששימש אז מנכ"ל משרד הביטחון, המליץ על זה לפני שר הביטחון והרמטכ"ל, הרמטכ"ל, רא"ל חיים לסקוב, שלל אפשרות זאת עקב עלותה הגבוהה. דרור לא יותר ושכנע את מנכ"ל משרד הביטחון להמשיך במאמצים. עקשנותו של יוסליה דרור הועילה. ב-21 בספטמבר 1958 נתנה הממשלה את אישורה לרכישת הצוללות. הבריטים הסכימו למכור לישראל צוללות ולאמן את הצוותים בעיר הנמל פורטסמות'. כמה ימים לאחר מכן, ב 10

שילה פריד מראיין את אל"ם (מיל) יהושע (שייע) חרסית מימין: אקסודוס החבולה בנמל חיפה

14

חודש יולי "בסימן ההעפלה"

"אוצר תמונות הפלמ"ח". המשתתפים בסיור איתרו את עצמם ואת משפחותיהם בין התמונות הרבות באלבומי קפריסין ואוניות המעפילים.

השבוע שבין ה-11 ביולי וה-18 ביולי 2018, הוקדש בבית הפלמ"ח בתל-אביב נושא זה של "בסימן ההעפלה", למאבק המעפילים להגיע לארץ-ישראל. בתאריכים אלה בשנת 1947 עשתה אוניית המעפילים "אקסודוס - יציאת אירופה תש"ז" את דרכה בים התיכון בדרך לחופי הארץ. את הדרמה הגדולה סיפרנו בהדרכות באוצר התמונות ובתערוכת שירי נתן אלטרמן ונערכו שני אירועים גדולים:

ביום רביעי, ה-11 ביולי 2018 (כ"ח בתמוז תשע"ח) פתחנו את שבוע ההעפלה באירוע לכבוד 71 שנה להפלגת האונייה "אקסודוס - יציאת אירופה תש"ז", שהתמקד בתרומת מעפיליה לביטחון מדינת ישראל. בין הדוברים היו אל"ם (מיל) יהושע (שייע) חרסית שסיפר על חגיגת בר-המצווה שלו על האונייה ופרופ' יואב גלבר שטען כנגד ההשוואות האקסואוליות שהוא מכיר לפליטים הנמלטים מאזורי מלחמה, שהרי כאן לפנינו פליטים שחותרים דווקא לאזור מלחמה.

שלום פריד, שהיה ילד על "אקסודוס" אמר: "היינו אלפי יתומים, פליטים, שורדי שואה חסרי כול. יצאו מאיתנו אלופים בצה"ל, קציני משטרה, שרים, רבנים, אקדמאים, חלקנו גדלנו להיות אנשים פשוטים. אבל אף אחד מאיתנו לא ישב יום אחד בבית כלא, לא נחקר, ולא נעצר - בניגוד גמור לדפוסי ההתבגרות של ילדים פליטים בכל העולם."

ב-18 ביולי 2018, בדיוק בתאריך שבו נאבקו מעפילי "אקסודוס" בבריטים והועברו לאוניות הגירוש, היה הכנס השני לילדי קפריסין. ילדי קפריסין, שנולדו בדרך לארץ או במחנה המעצר בקפריסין, הגיעו ליום גדוש במוזיאון. היום המיוחד הזה נפתח בהרצאה בעקבות סיפורו של אוסי רביד, איש הפל"ם, ונמשך בסיור מודרך בתצוגת הקבע המרגשת "יד לגח"ל וניצולי השואה במלחמת העצמאות". התצוגה מספרת על חלקם של ניצולי השואה במאמץ המלחמתי בתש"ח. כמו כן ביקרו המשתתפים ב"אוצר תמונות הפלמ"ח" ואיתרו את עצמם ואת משפחותיהם בין התמונות הרבות באלבומי קפריסין ואוניות המעפילים.

היה נהדר!

כתבה: אביב פירני

ביקור מודרך בחדר הנופלים במסגרת הסיור ב"יד לגח"ל וניצולי השואה במלחמת העצמאות"

מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן ('יאיר')

15

נוער במחתרת לוחמי חירות ישראל (לח"י)

יונה צוקרמן ("רותי") מספרת על תפקידה הראשון במחתרת כנערה: "הייתי מוכנה לצאת מהבית. בשקט-בשקט ניגשתי לדלת היציאה ונתקלתי בשולחן. על השולחן היה מזרן, ואבי ישן על המזרן. אבי התעורר והתחיל לצעוק, 'את לא תצאי מהבית!' אמי התעוררה וביקשה ממנו להנמיך את קולו, פן ישמעו השכנים ויסגירו את הילדה לבריטים. אבי המשיך לצעוק, 'אני מעוניין שיאסרו אותה, כך לפחות תישאר בחיים'. משפחתי גרה בקומה השלישית. ניגשתי לחלון ואמרת לי לאבי, 'אבא, תן לי לצאת דרך הדלת, אחרת אקפוץ מהחלון ואינני בטוחה אם אשאר בחיים'. לבסוף אבי נכנע."

חנה ערמוני מספרת על תפקידה כמקשרת: "עכשיו אני מקשרת, תפקיד נדרש. ראובן נוהג לתלוש דף ממחברת, ממלא אותו בכתב יד קטן עד מחצית, חותך ומקפל אותו פעם, פעמיים, שלוש. מדביק בנייר דבק ורושם את האות מ'. אני נוסעת מהצריף ברמתיים לתל אביב, שם אני ניגשת לקיוסק של רינה ברחוב נחלת בנימין פינת אלנבי ויחד עם התשלום על הגזוז אני מוסרת לה את הפתק, היא כבר יודעת למי להעביר אותו. הזהירו אותי שאסור שהפתקים יפלו לידי הבלשת, עשיתי ניסיון ללעוס נייר ולבלוע אותו."

צבי טל מספר על פעילותו בתל-אביב: "המשחק בבלשים קסם לי, הוסבר לי שבתל-אביב מסתובבים בלשים בריטים לבושים אזרחית ויש לשים עין ולעקוב אחריהם ולדווח על תנועותיהם ומקומות ישיבתם... עליך להציג את מועמדוּתך לעבודה כנער שליח בחנות 'ספינס', חנות גדולה המספקת מצרכי מזון לבריטים. למוחרת התייצבתי בפני מנהל החנות ששאל אותי האם אני יודע לרכוב על אופניים, יודע ענית, והוא קיבל אותי לעבודה."

לאחר רצח אברהם שטרן ('יאיר') והקמת מרכז לח"י בהנהגתם של יצחק שמיר ("מיכאל"), נתן פרידמן ילין מור ("גרא") וישראל שייב ("אלדד"), שוקמו מחלקות ישנות והוקמו מחלקות חדשות. אחת המחלקות הללו הייתה מחלקת הנוער והטירונות. זו הייתה מורכבת משתי יחידות: נוער עד גיל 17, וטירונים מעל גיל 17. הגייסים של המחלקה בחנו בדקדקנות כל נער ונערה שהיו מועמדים לגיוס למחתרת, ולאחר שנמצאו "כשרים" הוזמנו לוועדת קבלה. לא כל הצעירים גויסו בפעולה מכוונת, היו רבים שביקשו להצטרף מיוזמתם. לרוב, הם ארבו למדביקי הכרוזים ומסרו להם פתקים עם פרטים על עצמם. הצעירים הגיעו מכל החוגים והזרמים: בית"ר, ברית חשמונאים, וגם חניכי הנוער העובד, השומר הצעיר, נערים דתיים ואף צעירים חרדים.

החניכים שובצו במסגרת תאי נוער שמנו בין ארבעה לחמישה נערים ונערות, אשר הכירו זה את זה בכינוי בלבד.

המדריכים התמקדו בחינוכם של הצעירים ובהקניית ערכים אנושיים ולאומיים כאהבת האדם, העם והמולדת, הבנת ההכרח להילחם בשלטון הזר וטיפוח השאיפה לחופש ולחירות. כמו כן הושם דגש מיוחד על נושא החשאיות. מיד עם קבלתם ללח"י ביצעו הנערים והנערות פעילות חשובה, יעילה ולעיתים מסוכנת ביותר: תצפיות על מתקנים, מחנות צבאיים, בתי חרושת ומעקבים על אנשים שונים כדי ללמוד את הרגליהם.

אחד התפקידים החשובים היה הפצת כתבי לח"י והדבקת עלוני קיר - "כרוזים". היום נראה כי הדבקת כרוזים היא פעילות פשוטה ולא כך היא. זה היה מבצע צבאי מתוכנן ומסוכן. הנערים מיינו את הכרוזים וחילקו אותם לתאי החברים. הם בישלו את הדבק מקמח והיו צריכים לחמוק באישון לילה מבלי שאיש יבחין בהם. הבריטים הבינו את משמעותם של עלוני הקיר ועשו כמיטב יכולתם למנוע מהנערים להדביקם. הם הסתובבו לעתים מוסוים בבגדים אזרחיים וניסו לתפוס אותם.

האוטובוס המשוריין של הר הצופים שופץ והותאם למוזיאון נייד

גוריון משנת 1959, הוקם בשטח אותו מחנה צבאי במתחם תחנת הרכבת של יפו, מוזיאון לתולדות צה"ל. ומאז נאספו במתחם זה כלי נשק, טנקים, תותחים, שריוניות, כלי נשק לסוגיו, פרטי לבוש, מזכרות ואוספים רבים. לקראת 40 שנה לעצמאות מדינת ישראל, ב-1988, נפתחה במקום תערוכה ארעית של כלי נשק וציוד צבאי. לא עברו אלא שלוש שנים וב-1991 נפתח לקהל הרחב מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל של יחידת המוזיאונים במשרד הביטחון.

החל מיום העצמאות ה-70 למדינת ישראל, האוטובוס המשוריין "הגדול" הפך למוזיאון נייד ונפרד מזה "הקטן" שלצידו חנה זה יובל שנים. "הקטן" נותר כשהיה. ואילו זה "הגדול", פרש' כנפיים והוא ינוע בקרוב על השלדה החדשה, גלגליו ומנועו החדשים ממחנה למחנה ומבית ספר לבית ספר, כדי לספר על אותה מורשת של לחימה, דבקות במטרה ותחכום של אותם לוחמים במדים של "שוטרים", אשר שירתו במסגרת יחידת מצוף 247.

האוטובוס ששופץ והותאם לשמש מוזיאון נייד נועד לספר את אחד מסודות המדינה השמורים ביותר באותן השנים שבהן הייתה ירושלים, בירת מדינת ישראל, עיר חצויה, והר הצופים היה מובלעת ישראלית מפורזת בתוך מזרח העיר שהייתה תחת כיבוש ירדני. ואכן, המוזיאון הנייד באוטובוס המשוריין יספר את אותה מורשת גבורה של תשע-עשרה השנים שבמהלכן היה הר הצופים על בנייני האוניברסיטה העברית והמרכז הרפואי של בית החולים "הדסה" שבו שוממים ומנותקים מירושלים העברית. באותן שנים נשמר קו החיים על ההר באמצעות השיירה הדו-שבועית שכללה שני אוטובוסים משוריינים - "גדול" ו"קטן" - ושלוש משאיות אספקה וג'יפים לבנים של האו"ם ובלוויי הצבא הירדני. השיירה נעה משער מנדלבאום, נקודת המעבר שבין שני חלקי העיר החצויה, ועד לשער הכניסה לבית החולים "הדסה", עלתה אל ההר עם 60 "שוטרים" כדי לתגבר ולהחליף את מחצית הכוח ששמר על הר הצופים ומתקניו והורידה ממנו את 60 ה"שוטרים" שסיימו את משמרתם. כמו כן יספר האוטובוס גם את סיפורם של 11 המוזיאונים של משרד הביטחון, המציגים את המורשת הביטחונית מן הימים שלפני הקמת המדינה ועד ימינו אלה.

כתב: יוסי קיסטר, חייל "גולני" ("שוטר") לשעבר על הר הצופים.

תודה לגב' רינה עמית, מנהלת מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל, על הסיוע בהשלמת הפרטים.

ביום ג' בסיוון תשע"ח (17 במאי 2018), נערך בבסיס הקריה בתל אביב, טקס חנוכת המוזיאון הנייד, שהוקם באוטובוס המשוריין ("הגדול"), אשר מתום מלחמת העצמאות (1948) הוביל חיילים במסווה של שוטרים וציוד למובלעת הר הצופים בירושלים.

הטקס היה במעמד שר הביטחון מר אביגדור ליברמן, מנכ"ל משהב"ט אלוף (מיל') אודי אדם, המשנה למנכ"ל תא"ל (מיל') רוני מורנו, ר' אגף הטכנולוגיה והלוגיסטיקה בצה"ל אלוף איציק תורג'מן, סמנכ"ל ור' אגף משפחות, הנצחה ומורשת מר אריה מועלם, סמנכ"לים, מנהל יחידת המוזיאונים מר שלומי מעין, ס' מנהל יחידת המוזיאונים ד"ר עפר בורד, לוחמים לשעבר ביחידת הר הצופים (מצוף 247), חיילים ואורחים.

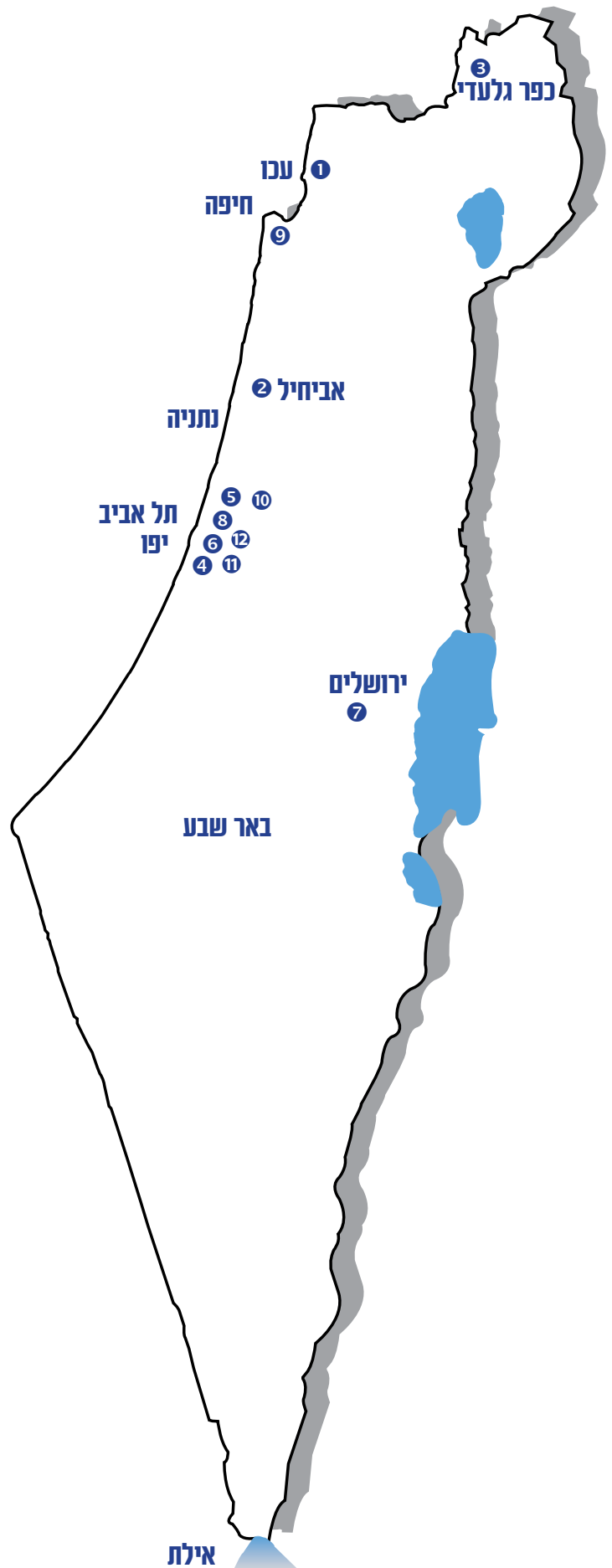
שר הביטחון ליברמן הביע תקווה שהאוטובוס הזה "ייסע בכבישי ישראל, בין בתי ספר ובסיסי צה"ל ויספר את הפרק החשוב הזה בהיסטוריה של מדינת ישראל". מנכ"ל משהב"ט אלוף (מיל') אודי אדם, אמר שמנהלת טנק המרכבה (מנת"ק) ומרכז שיקום ואחזקה (מש"א), המייצרים את הטנק והנגמ"ש הטובים ביותר בעולם הצליחו לתת חיים חדשים לאוטובוס שיוצר לפני למעלה משבעים שנה. האוטובוס סיים את שירותו הצבאי וממשיך להנחיל את מורשת הלוחמים שאותם הסיע. ואילו ראש אט"ל, האלוף איציק תורג'מן, אמר כי "הצגת המורשת של הר הצופים בדרך ייחודית זו... היא חשובה וערכית. שמחנו ליטול חלק בפרויקט הפיכת אוטובוס הר הצופים למוזיאון נייד ולאפשר את הנגשתו לבני הנוער ולחיילי צה"ל ברחבי הארץ."

שנים רבות עמדו אוטובוס זה - "הגדול" (המשופץ) והאוטובוס "הקטן" בתצוגה במתחם מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל, בתל-אביב. עכשיו נותר בתצוגה רק זה "הקטן". שני האוטובוסים המשוריינים עשו את שלהם מאז הסכמי "שביתת הנשק" עם ירדן (אפריל 1949) ועד ימי ה"המתנה" של ערב מלחמת ששת הימים (מאי 1967). הם מילאו את המשימות שהוטלו עליהם לשמש גשר משוריין נייד בין ירושלים המערבית שבתחום מדינת ישראל לבין המובלעת הישראלית שעל הר הצופים, שהייתה מוקפת שכונות ערביות בשליטת ממלכת ירדן. מאז תום אותה מלחמה, ששינתה את גבולות מדינת ישראל והעיר ירושלים אוחדה לעיר אחת, הם נועדו להיות מוצג מוזיאלי. כך הגיעו שני האוטובוסים המשוריינים אל מה שהיה באותם ימים מחנה צבאי בגבול יפו-תל אביב, ששימש "בסיס ציוד מוחזר" (בצ"ם). בהתאם להוראתו של ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן-

מפת המוזיאונים

על פי סדר הופעתם בגיליון

- ① מוזיאון אסירי המחתרות עכו
- ② מוזיאון בית הגדודים
- ③ מוזיאון בית "השומר"
- ④ מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל
- ⑤ מוזיאון האצ"ל
- ⑥ מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי')
- ⑦ מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים
- ⑧ מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
- ⑨ מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
- ⑩ מוזיאון הפלמ"ח
- ⑪ מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן ('יאיר')
- ⑫ מוזיאונע

יחידת המוזיאונים - אגף משפחות, הנצחה ומורשת - משהב"ט

מוזיאון בית הגדודים

כתובת: רחוב בן גוריון, מושב אביחיל
טלפון: 09-8822212, 09-8629240
Waze: בית הגדודים, מושב אביחיל
דוא"ל: Hagdudim_Museum@mod.gov.il
שעות פתיחה:
 בימים ראשון - חמישי: 8:30 - 16:00
 בימי שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור

מוזיאון בית "השומר"

כתובת: קיבוץ כפר-גלעדי
טלפון: 04-6941565
Waze: מוזיאון בית השומר, כפר גלעדי
דוא"ל: hashomer_museum@mod.gov.il
שעות פתיחה:
 בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00
 בימי שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 50 איש. שבת: סגור

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

כתובת: המוזיאון הינו חלק ממיזם "שביל העצמאות"
 שדרות רוטשילד 23, תל אביב - יפו
טלפון: 03-5608624 / 03-5600809
דוא"ל: Hagana_Museum@mod.gov.il; Hagana_oren@mod.gov.il
Waze: רוטשילד 23 תל-אביב
שעות פתיחה:
 בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00
 בימי שישי - שבת: סגור

מוזיאון אסירי המחתרות עכו

כתובת: רחוב ההגנה 10, עכו העתיקה
טלפון: 04-9911375
Waze: מוזיאון אסירי המחתרות, עכו
דוא"ל: Hdakko_Museum@mod.gov.il
שעות פתיחה:
 בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30
 בימי שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור

מוזיאון הפלמ"ח

כתובת: חיים לבנון 10, רמת אביב, תל אביב - יפו
Waze: בית הפלמ"ח, חיים לבנון 10, תל אביב - יפו
טלפון מחלקת הזמנות: 03-5459800
דוא"ל מחלקת הזמנות: palmach_reservation@mod.gov.il
פתוח בימים:
 ראשון - שישי: הביקור במוזיאון בתיאום בלבד.
 שבת: סגור

מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן

כתובת: רחוב ההגנה 65, חיפה
טלפון: 072-2798030, פקס: 04-8512958
Waze: ההגנה 65, חיפה
דוא"ל: haapala.mus@gmail.com
שעות פתיחה:
 בימים ראשון - חמישי: 10:00 - 16:00
 בימי שישי: לקבוצות ובתיאום מראש. שבת: סגור

מוזיאון האצ"ל**כתובת:** המלך ג'ורג' 38, תל אביב - יפו**טלפון:** 03-5253307/03-5284001**Waze:** מוזיאון האצ"ל, המלך ג'ורג' 38, תל אביב - יפו**דוא"ל:** Etzel_Museum@mod.gov.il**שעות פתיחה:**

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00

בימי שישי - שבת: סגור

מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן ('יאיר')**כתובת:** אברהם שטרן 8, שכונת פלורנטין, תל אביב - יפו**טלפון:** 03-6820288/03-6837582**Waze:** מוזיאון בית יאיר אברהם שטרן, אברהם שטרן 8, תל אביב - יפו**דוא"ל:** Lehi_Museum@mod.gov.il**שעות פתיחה:**

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00

שעות ערב ימי ו' בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור

מוזיאון אסירי המחותרות ירושלים**כתובת:** משעול הגבורה 1, מגרש הרוסים, ירושלים**טלפון:** 02-6233166/02-6233167**פקס:** 02-6250651**Waze:** עירית ירושלים, חניון ספרא (חניון בתשלום)**דוא"ל:** Hamachtarot_Jerusalem@mod.gov.il**שעות פתיחה:**

בימים ראשון - חמישי: 9:00 - 17:00

שעות ערב ימי ו' בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור

מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמחי פאגלין (גידי')**כתובת:** נחום גולדמן 2, טיילת תל אביב - יפו**טלפון:** 03-5172044 / 03-5177180**Waze:** חניון בית האצ"ל**דוא"ל:** etzel48_museum@mod.gov.il**שעות פתיחה:**

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30

בימי שישי - שבת: סגור.

מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל**כתובת:** יחזקאל קויפמן, פינת המרד, דרום טיילת תל אביב - יפו**טלפון:** 03-5172913**Waze:** חניון התחנה, המרד, תל אביב - יפו**דוא"ל:** toldot_zahal_museum@mod.gov.il**שעות פתיחה:**

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00

בימי שישי - שבת: סגור

משרד הביטחון
אגף משפחות, הנצחה ומורשת
יחידת המזיאונים